

Barkskeppet Adéle av Singö, 1903-1906

Dan Thunman

Omkring år 1900 återkom en ung sjöman till sin hembygd Singö efter att ha varit borta över 10 år på sjön. Hans namn var Wilhelm Abrahamsson (f. 1874), och han var son till Jan och Margareta Abrahamsson, boende vid Ellan på norra delen av Singö. Jan (f. 1838) var sedan unga år stationerad som fyrvaktare på Understen, medan Margareta (f. 1847), med hjälp av dräng och piga, drev deras jordbruk vid Ellan. Wilhelm hade gått till sjöss som 16-åring och då mönstrat på skonerten Hoppet på en resa till England. Där bytte han till en skuta som gick till Amerika och sedan vidare till Japan, Kina m.fl. länder. Han stannade bl a i Shanghai i flera år. Någon god brevskrivare var han tydligen inte, varför föräldrarna under långa tider inte visste var i världen han befann sig.

Men så en dag var han plötsligt åter i sin gamla hembygd. ”Jasså, du kommer nu min gosse” sade fadern när han i hamnen på Understen för första gången på alla dessa år återsåg sin son. För Wilhelms två yngsta systrar, Hulda och Linnea, som då gick i lotsbarnskolan på Understen, var det första gången de såg sin storebror.

Wilhelm tog sedan styrmansexamen och ångbåtsbefälhavarexamen på navigationsskolan i Visby med högsta betyg och hade nu skaffat sig stora kunskaper om seglingens konst, något som flera var intresserade av. Tillsammans ville de dra nytta av dessa kunskaper genom att bilda av ett partrederi, och ett sådan bildades också i Ellan 1903. Huvudredare blev Olof Fredrik Jansson (f. 1868) i Boda på Singö, som var gift med Wilhelms äldsta syster Anna (f. 1871). Huvudparten av rederiet innehades av familjen Jan och Margareta Abrahamsson och hade skrivits på deras barn. Det var tänkt som ett kommande arv till dem.

Fartyg inhandlades

Därefter reste Wilhelm ner till Jonstorp vid Skälderviken i Skåne, där han den 6 april undertecknade ett köpebrev för barkskeppet Adéle från Jonstorp för en kostnad av 18 000 kr. Adéle var en träskuta på 659 btr, byggd år 1880 i Maitland, Nova Scotia, Kanada. Nu låg hon och väntade på sin nya ägare i Helsingborg. Följande vecka mönstrade Wilhelm en besättning på sju man, bland dem Per Häggroth, delägare i rederiet och boende på Singö. Wilhelm provianterade i Helsingborg och i Köpenhamn innan färden gick mot Härnösand, varifrån den första frakten var ordnad. På denna resa passade man på att ankra upp på Gåsstensredd utanför Singö, där skeppet visades upp för alla delägare och andra intresserade. Dessa rodde ut med sina båtar och steg ombord på Adéle. Min mormor, Linnéa, var då 14 år och fanns med i en av dessa båtar. Hon har berättat för mig att *”en stilig trappa med räcke gick upp på däck, kaptenen hade en trevlig salong, där fanns en mäss för befälen och styrman samt en stor skans för besättningen. Det var väl inrett med goda utrymmen för alla. Dessutom fanns en passagerarhytt om någon önskade följa med på en resa”*. Linnea fick sova över i passagerarhytten den följande natten, och därefter bjöds ägarna till rederiet på en provtur mot Öregrund.

Bild: Adele. Akvarell målad av G. Fredriksson.

Första resan

Den första resan gick från Härnösand till West Hartlepool i England. Vädret var gynnsamt och resan tog 13 dygn. Sedan gick man till Gävle där besättningen mönstrade av. En ny frakt hade slutits från Båtskärsnäs, en mil sydost om Kalix, med destination Bristol i England men innan avresan höll rederiet ett extra sammanträde på Singö. Anledningen till detta var att

Wilhelm inte riktigt skött sin befattning som skeppare. Med löfte att förbättra sig fick han dock tillsvidare behålla sin befattning.

Nu låg Adéle i Gävle hamn och väntade med full besättning och snart påbörjades resan till Båtskärsnäs. Med på resan var nu även Wilhelms två yngre bröder Axel och Walfrid, som båda hade fasta tjänster inom Lotsverket men som nu beviljats tjänstledigt under ett år för att få komma till sjöss och erhålla nödvändig praktik. Vid Malören mötte lots som tryggt tog fartyget i hamn. Sedan lasten kommit in, tog man hjälp av bogserångaren Axelsvik ut till Wikströmsgrundet innan seglen kunde hissas och färden gå vidare mot Bristol. Till skillnad från sommarens resa till England skulle denna möta stora svårigheter. Wilhelm berättar i ett brev till huvudredaren på Singö om strapatserna:

Bristol den 4 december 1903

Bäste svåger.

Får härmed sända dig några rader o låta dig veta att vi slutligen äro framkomna efter en lång o besvärlig samt i ordets fulla mening mycket svår resa, o det är sannerligen tid för det är snart slut med både segel och tågvirke för oss.

Vi hade fint väder o god vind öfver Nordsjön o hade Fredagen den 20 nov passerat Gallopers Fyrskipp i närheten av kanalen då vinden kom WNW med regntjocka samt ökande sig till full storm o blef på lördags eftermiddagen orkanlik i styrka, deckslasten började nu gå öfver bord, o det måste äfven lämpas från le för att rätta fartyget som låg nästan halfkantrat, förstengen blåste totalt bort som om den varit af brunt papper, samt liket gick från förstumpen då den skulle gigas, fartyget dref nu redlost för vinden, på söndagen gaf sig stormen något men tyvärr på söndags natten sigtades land i le (Holländska kusten), nu gällde det om vi kunde rädda oss själfva o fartyg! Segel tillsattes genast, nu fick det hålla eller brista, men allting höll i det närmaste, o på måndags morgonen klarade vi med möda Tessel(??)udde o fick nu åter vatten framför oss, o det var tyr för på måndags eftermiddag o natt ökade sig åter stormen.

Sedan fick vi åter god vind o kom opp till ungefär samma ställe som förut i närheten af kanalen då vinden åter kom WNW o ökade till full storm med svåra snöbyar o vi dref åter ned till Holländska kusten samt var äfven denna gång helt nära att drifva iland, men genom att vinden drog sig litet samt mycket svår segelforsoring lyckades vi att rädda fartyget o denna gång äfven oss själfva från säker undergång. Hade denna gång tämligen mycket vatten inne då stormen gaf sig, men det pumpades snart ut. Fick öfven denna gång en del segel ramponerade. Fick sedan god vind o kom upp i närheten av kanalen för tredje gången samt fick åter motstorm men denna gång av kort varaktighet. Sedan hade vi fin god vind genom kanalen men när vi kom till Landsende var där en nordlig storm färdig att mottaga oss men den blef ej så långvarig. Och sedan till sist fick vi på köpet en riktig westlig hamnfösare. Detta var skifvit på fredagen medan vi låg på reddan men i går kom vi till lossningsplatsen som var lördag morgon o i morgon skall vi börja lossa .../...

Julen 1903 tillbringade manskapet ombord på Adéle i Bristols hamn. Det var svårt att hitta en ny frakt, och tiden i hamn började kännas mycket lång för besättningen. Manskapet passade på att måla om fartyget och laga de trasiga seglen från ditresan. Wilhelm hade, trots sitt löfte till rederiet, återigen misskött sin befattning, och efter brevväxlingar mellan besättningen och huvudredaren på Singö bestämdes att han skulle ersättas av en ny kapten, Otto Emanuel

Hägglom Jansson från Häverö. Jansson påbörjade raskt sin resa från Häverö, och den 31 januari 1904 steg han ombord på Adéle i Bristols hamn. Wilhelm fick trots allt fortsätta som styrman. Den 17 februari kunde den nya kaptenen i ett brev meddela huvudredaren att han slutat Adéle att lasta kol i Cardiff med destination Trinidad, Västindien.

På kvällen den 9 mars skriver kaptenen ett nytt brev hem och meddelar att de nu har 927 ton kol inne, och att de ska avresa dagen efter om vindarna tillåter. Dessutom meddelar han att han slutat ytterligare en frakt från Apalachicola i Mexikanska golfen till Methil eller Tay Port, båda i Skottland. På morgonen den 10 mars blåser det nordostliga vindar och Adéle ger sig iväg på sin långa resa över Atlanten till Västindien. Kaptenen beräknade att resan skulle ta mellan 30 och 50 dagar.

Det skulle visa sig att kapten Jansson inte hade helt fel. Resan tog 50 dagar och då hade de haft stiltje under en tredjedel av tiden. Den 29 april ankom Adéle till Port of Spain i Trinidad. Fartyget ankrades upp en bit ut från hamnen, och besättningsmännen fick sedan själva ombesörja lossningen till pråmar. På kvällen den 2 maj sitter kaptenen uppe på däck i den varma natten med en smula hemlängtan och författar ett brev hem till huvudredare Andersson på Singö. ”.../Det är riktigt hett här ibland, det är så det osar bränt./.../Vi lider ej brist på frukt här så att om du kommer hit kan jag bjuda dig på färska apelsiner och bananer och mango m.m. Det är en fruktbar plats och folket arbetar ej mycket här i landet. Befolkningen är för det mesta svarta./.../Klockan är nu 7 på kvällen och det är mörkt nu. Det blir mörkt här i dessa trakter klockan halv sju hela året om. Klockan är nu 12 på natten hemma så ni ligger nog i eder goda sömn, om du ej tilläventyrs skulle vakna och klappa om gumman ett slag, ja ni har det bra emot oss som skall vara borta så länge. Vi får väl ta skadan igen då vi kommer hem. Vi är då som nygifva igen. Ja god natt och sov gott, det är hett här så man ej kan vistas inne.”

En månad senare var Adéle klar för avgång igen. Då hade även en barlast på 170 ton tagits in. Under den långa vistelsen i Port of Spain hade två i besättningen insjuknat och fått uppsöka läkare. Även kaptenen själv hade varit dålig sista veckan och fått intaga medicin. Resan till Apalachicola tog 20 dagar. Barlasten ersattes av träbjälkar, och den 10 juli påbörjades resan till Skottland. 59 dagar senare gick Adéle med högvattnet in i Tay Port. Där avmönstrade bröderna Walfrid och Axel Abrahamsson för att snabbast möjligt ta sig hem till Singö och återgå till sina tjänster vid Lotsverket. Walfrid tjänstgjorde sedan under större delen av sitt liv som lots (senare mästerlots) vid Svartklubben och Axel tjänstgjorde på olika fyrplatser.

Efter dessa lyckade resor började nu kaptenen för första gången tro att rederiet skulle kunna få ut lite pengar. Han lyckades nu ordna med en kollast från Edingburg till Oskarshamn, vilket fick bli den sista resan 1904. Den 29 oktober mönstrades besättningen av i Oskarshamn, och lossningen skedde genom lejd arbetskraft. I november gick Adéle i torrdocka för att repareras, med nya kostnader som följd. I början av december var arbetena klara, och fartyget vinterförtöjdes där tillsammans med ytterligare ett femtiotal fartyg inför nästa säsong.

Grundstötning

Det nya året (1905) inleddes med en svår vinterstorm i Oskarshamnstrakten. Flera av fartygen ramponerades svårt, men turligt nog klarade sig Adéle bra. I mars var det återigen dags att gå till sjöss. Adéle lastades med 22 541 långprops och 223 standardprops för frakt till Garston i England. Den 27 mars kl 6 på morgonen lät kapten Jansson ankaret lätta. Sedan klev lotsen ombord och en bogserbåt drog ut fartget på öppet vatten. Därefter gick hon med goda vindar ända ner till Öresund där det plötsligt bara tog stopp.

Tisdagen den 4 april kl 10.30 stod Adéle ordenligt på sandgrundet Sjollen mellan Malmö och Saltholm. Som tur var tog hon inte in vatten. Några av besättningsmännen tog sig in till Malmö för att ordna med bärgning. Ångaren Flintrännen gick ut och drog loss fartyget, varefter Adéle gick in till barlastkajen i Malmö. Några dykare gick ner och tittade på skadorna. Slitkölen och löskölen var borta, men skadorna bedömdes inte vara värre än att man bestämdes sig för att gå vidare mot Garston. Kapten Jansson skriver sedan att de på grund av storm måste stanna några extra dagar i Malmö hamn. Vidare berättar han *”att en bark, Gustaf Adolf från Vätö, seglade in till Klagshamn (en liten bit härifrån) och seglade in på kajen och ramponerade både sig och kajen och skepparen föll ner från kajuttaket och slog sig så illa, så att han legat sanslös alltsedan och troligtvis så dör han. Det är ej roligt att vara sjöman heller alla gånger. Hoppas vi kommer ut nu i morgon och får en lycklig resa fram.”*

I Garston fick man gå in i docka och skadorna från grundstötningen reparerades. Det hårt prövade rederiet fick nya utgifter, och intäkterna lät återigen vänta på sig. I England lyckades sedan Jansson att sluta en frakt från Liverpool med 430 ton salt och styckegods till Mirimachi i USA, och den första juni låg Adéle färdig att ge sig av på den långa resan över Atlanten. På grund av brister i källmaterialet kan vi sedan bara konstatera att hon, efter att ha nått Mirimachi, återvände till England för att sedan göra en ny tur över Atlanten, denna gång till Havanna. Den resan tog 57 dygn. Tyvärr blev hon under denna färd läck, och besättningen fick pumpa en stor del av resan. Julen 1905 och efterföljande nyår tillbringade besättningen i Havanna. Under tiden passade man bl. a. på att täta fartyget. Dessutom måste både fartyg och inredning decinficeras och rökas. I staden härjade Gula febern, vilket gjorde vistelsen där besvärlig, men för ovanligheten skull kunde kaptenen sända hem lite pengar till rederiet, nämligen 225 amerikanska dollar. I brevet hem önskar kapten Jansson huvudredaren och alla delägare en god fortsättning på det nya året: *”måtte det bli mindre bekymmersamt både för dig och mig.”* Tyvärr skulle denna önskan inte infrias; tvärtom kom det definitiva slutet för Adéle och rederiet mycket hastigt detta år 1906.

På grund av brister i källmaterialet blir det återigen svårt att följa Adéles resor, men den 7 februari ligger hon fullt lastad i Havanna, nu med ”standerts” inne för resa till Tralee. I maj befinner hon sig i Yarmouth för vidare kort resa till Grimsby, för att där lasta för resa till Herräng. Fortfarande har man svårt att få ekonomin att gå ihop, och kaptenen spekulerar om resor till Canada, men dit är inte besättningen villig att följa med.

Sista resan

Källuppgifterna upphör nu ända fram till sista resan som inleds i september 1906. Adéle befinner sig nu med barlast i Great Yarmouth på den engelska östkusten. Efter att ha provianterat kastade kapten Jansson loss den 27 september med destination Räfsö i Finland. Resan gick utan problem till lördagen den 13 oktober. Sedan man kommit upp i Östersjön och passerat Singö och Grundkallens fyrskepp, försämrades successivt vädret. Adéle gick in i full tjocka och mycket hårda vindar, varför man ej vågade angöra land. Man vände flera gånger och låg och höll segel under ständiga lodningar tills man den 14 oktober, halv fyra på morgonen, fick höra bränningar förut, varpå man genast började falla undan. Men det var för sent, och fartyget gick på ett undervattensgrund. Under en kort stund lyckades man med hjälp av segel att backa av fartyget, men innan man hann få ankaret i sjön gick hon åter upp och ställde sig på grundet.

När det ljusnade kunde de se en närbelägen fyrplats, som senare skulle visa sig vara Yttergrund i sydligaste delen av Vasa län, Finland. En båt med några män sändes i väg för att

försöka telegrafera efter bärgningsbåt, men under tiden ökade stormen och fartyget högg mycket svårt mot grundet och bitar av kölen började flyta upp. Omkring kl 11 gick det hål i botten, och fartyget fylldes med vatten och började lägga sig på sidan. I detta läge försökte besättningen att rädda så mycket som möjligt av materiel och ägodelar. Med hjälp av folk från fyrplatsen lyckades man sätta i land tre laster, innan man för gott tvingades lämna skeppet. Då hade stormen ökat till orkanstyrka med svår sjö, och båtens krängningar gjorde arbetet livsfarligt.

Följande bärgades: ”en fock, två undre och två övre märssegel, ett bramsegel, en söndrig yttre klyvare, en inre klyvare, två presenningar, sju famnar vajer, två meter antåg, en flagglina, en patentlogg med lina, en logglina med rulle och logg-glas, en djuplodlina med lod, en mängd tross i olika längd och tjocklek, sex burkar färg, ett bettsman, ett vajerlik för segel, en stoppad soffa, en spegel, en medicinkista, två ringklockor, två sidlantärnor, två ankarlantärnor, en mistlur, tre kompasser, ett nakterhus, ett enkelt block, fem pytsar, en kvast, tre båtar med åror, ca 30 kg sjöskadat socker, en kagge margarin, en barometer, en kikare, ett skeppsur, signalflaggor med bok samt en fyrbok”

Hela besättningen på nio man samt styrman och kapten kom genomvåta i land på fyrplatsen, där den inkvarterades under fyrmästare Laurins ledning i sex dygn. Sedan stormen bedarrat kunde man påbörja transportererna av de bärgade sakerna till Kristinestad i Finland där delar av dem såldes. Resten togs med hem till Boda på Singö där det såldes på auktion den 25 januari 1907.

Slutord

I år är det 100 år sedan Adéle förläste. I samband med att jag som ung (1976) gjorde en bandad intervju med min mormor, Linnea, född Abrahamsson 1889, berättade hon med viskande röst om skeppet Adéle och dess olyckliga historia. Hennes far, Jan Abrahamsson, var en av redarna, och Wilhelm, Walfrid och Axel var sålunda hennes äldre bröder. Linnea berättade vidare att när budskapet om fartygets undergång nådde Ellan försvann hennes mor, Margareta, ut från hemmet. Linnea, då 17 år, följde efter henne; detta var den enda gången som hon såg sin mor gråta.

Adéle blev således en kort, olycklig och kanske dyrbar parentes i familjens historia. På grund av trassligheter med försäkringsbolaget gjorde rederiet en förlust. Men livet gick vidare. De flesta av dem som var involverade i rederiverksamheten bodde kvar på Singö och kunde sedan med framgång fortsätta och utveckla sina jordbruk, affärer och tjänster inom Lotsverket. Dessutom fick flera av dem kommunala förtroendeuppdrag. Rederiet och skeppet Adéle var dock nog inget man talade om i onödan. Men i det Abrahamssonska hemmet i Ellan finns fortfarande en flaska med sjöväxter, som Walfrid hämtade upp ur Floridagolfen 1904 samt en gräddsnäcka och en sockerskål med texten West Hartlepool, vilka inköptes på första resan. I Boda finns dessutom den stoppade soffan som bärgades från Adéle vid förlisningen och som sedan såldes på auktionen i samma by 1907.

Men Linnea då, hon som var med på Understen då Wilhelm återkom till sin hembygd och när skeppet visades upp på Gåsstensredd och när budskapet om förlisningen nådde hemmet i Ellan? Ja, hon utbildade sig till småskollärarinna och tjänstgjorde bl a på flera lotsbarnskolor innan hon gifte sig med Konrad Häggroth 1916 (bror till Per Häggroth som var en av delägarna i rederiet) och de fick sedan tre barn, Iris, Britt och Olle. Konrad tjänstgjorde inom fyrväsendet, varför familjen kom att bo på flera fyrplatser. På äldre dagar bodde Linnea i Älvkarleby. Hon dog 1982, nästan 93 år gammal.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Div handlingar efter skeppsredaren O. F. Andersson i Boda, såsom brev, inventarieförteckningar, mönstringsrullor etc.

Muntliga källor

Bandupptagning med Linnea Häggroth 1976

Litteratur

Adolfsson, Arthur och Staffan. En studie i vår släkt. 1973

Östhammars Tidning 1906.11.02 och 1907.01.18

Bilder

Adéle, akvarell målad av G. Fredriksson. Målningen tillhör Olle och Anna-Lena Häggroth, Södertälje.

Familjefotografi från Ellan. I privat ägo.